

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.565.5

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
СУДДІВ У ДЕРЖАВАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ
(ДО ПОЧАТКУ ХХ СТ.)**

Георгіца А. З.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Чебан В. І.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Анотація: Досліджено розвиток конституційно-правового статусу суддів в Україні та державах Східної Європи починаючи з додержавного періоду до початку ХХ ст. Також розглядається точка зору божественного походження судової влади.

Ключові слова: суд, земний суд, додержавний суд, становий суд, суддя, Книга суддів, судова влада.

Аннотация: Исследовано развитие конституционно-правового статуса судей в Украине и государствах Восточной Европы начиная с догосударственного периода до начала ХХ в. Также рассматривается точка зрения божественного происхождения судебной власти.

Ключевые слова: суд, земной суд, догосударственный суд, сословный суд, судья, Книга судей, судебная власть.

Annotation: The article studies development of constitutional legal status of judges in Ukraine and the states of Eastern Europe beginning from pre-state period up to the early 20th century. The idea of divine origin of judicial power is also considered.

Key words: court, earthly court, pre-state court, district court, judge, the Book of Judges, judicial power.

Ідея виділення різних видів влади зі сфери єдиної державної влади, на яких покладались би обов'язки здійснення відповідних функцій, зародилась й отримала відповідне теоретичне обґрунтування у давнину. У дослідженнях зарубіжних авторів, проведених останнім часом, указується на паралелізм давньогрецької та біблейської лінії походження та розвитку доктрини розподілу влад. Зокрема, російський вчений і практикуючий юрист П.Д. Баренбойм стверджує, що саме в Біблії її автори уперше в Книзі суддів сформулювали найважливішу доктринальну тезу про божественне походження судової влади та її незалежності від царя [1].

Оскільки історію доктрини розподілу влад треба розглядати не тільки як історію розвитку ідеї, але й практичного втілення цієї ідеї в житті, то цілком логічно стверджувати, що іноді доктрина розвивалась де-факто одночасно з практичною державною діяльністю, як у Стародавніх Афінах і Римі, а іноді чисто теоретично (Дж. Локк, Ш. Монтеск'є). Творці теорії розподілу влад надавали суду першорядне і зовсім самостійне значення у забезпеченні законності, справедливості та свободи за умов, якщо судова влада та її носії – судді, не будуть залежати від інших гілок влади.

Необхідність критичного аналізу становлення й розвитку судової влади обґрунтували у своїх працях видатні діячі епохи Просвітництва – Т.Гоббс, Ж.-Ж.Руссо, представники вітчизняної дореволюційної правової науки – С.І. Вікторський,

М.В. П.Є. Казанський, А.Ф. Коні, І.Я. Фойницький. До аналізу судової влади як автономного соціально-правового явища вітчизняні вчені приступили практично лише в останні десятиліття, з-поміж них: В.Ф. Бойко, В.Д. Бринцев, В.О. Городовенко, Ю.М. Грошевий, В.Т. Маляренко, С.В. Прилуцький, В.Я. Тацій та ін.

Розгляд у фаховій літературі окремих аспектів правового статусу суддів не виключає необхідність нових теоретичних узагальнень, особливо у плані комплексного аналізу цієї проблематики в Україні в контексті зарубіжного досвіду. З методологічної, теоретичної і практичної точок зору на перше місце висувається проблематика, пов'язана із виникненням, становленням і розвитком судової влади та її носіїв – суддів.

Поява інституту суду та його носіїв – суддів, за словами З.М. Черніловського, датується періодом «військової демократії» (VII – V тис. до н.е.), коли судовими повноваженнями був наділений військовий вождь [2].

В історико-правовій науці широкого розповсюдження отримала точка зору, згідно з якою виникнення суду, зокрема, поява судді пояснюється з позиції їх божественного походження. Так, згідно з хронологією жреця Мамефона, що ґрунтується на священних текстах, до земних правителів Єгипту із самого початку правили боги, згодом – напівбоги. У «Мемфському богословському трактаті», що датується періодом Стародавнього царства (2778–2260 рр. до н.е.), говориться про те, що боги – творці знешкоджують одвічний хаос у створеному ними

людському співтоваристві і виступають при цьому в ролі відновлювачів загальної гармонії у вигляді *Маат*, тобто особливого суспільного Порядку та Істини на місце безпорядку [3]. І тільки починаючи з 18-ї династії фараонів (XVI-XIII ст. до н.е.) тут з'явилися судові оракули (тобто жреці – В.Ч.), які здійснювали правосуддя від імені богів. За релігійно-міфічним уявленням давніх євреїв, Бог перебував в особливих договірних відносинах із усім єврейським народом, є його главою і царем (верховним законодавцем, правителем і суддею). Закони єврейського народу, за священним ученням євреїв, отримані Мойсеєм прямо від Бога (законодавство Мойсея). У звичайних умовах функція влади здійснюється людьми від імені Бога, але в екстраординарних ситуаціях він діє і безпосередньо (через одкровення, чудеса). Уявлення про належне і справедливе з часом стали пов'язувати не тільки з наявністю протилежностей між небесними і ненебесними порядками, не тільки з діяльністю конкретних богів (Маат – у єгиптян, Шамаш – у вавилонців, Феміда – у греків), але і з належним станом поведінки, звичаями, побутом [4]. Учений зі США І.П. Ліповський пише, що час після завоювання Ханаана (давня назва території Палестини, Сирії та Фінікії) і до створення об'єднаного Ізраїльсько-Юдейського царства (930–721 рр. до н.е.) прийнято називати «періодом суддів». А втім, термін «судді» недостатньо точно визначає тих, хто очолював тоді давньоєврейські племена. Насправді це були не тільки судді, скільки вожді і воєначальники народу [5].

У письмових джерелах історія появи земного суду пов'язана з Біблією (гл. 2, пп. 13-21 книги «Вихід»), де молодий Мойсей (близько 15 ст. до н.е., за іншими відомостями – 14-13 ст. до н.е.) намагався за своєю ініціативою розсудити спір двох євреїв і почув від одного з них запитання: «Хто тебе настановив за начальника та за суддю над нами?» [6]. Уперше судді в Книзі суддів згадані в гл. 2, п. 16, але вже в п. 17 сказано, що народ їх не слухав, а зі змісту п. 19 можна зрозуміти, що смерть судді перервала діяльність цього інституту, поскільки він не був спадковим. Перший суддя Гофанійл був «зведений» Богом: він виграв війну, після чого у мирний час продовжував бути суддею (гл. 3, пп. 9-11) [6]. Як писав давньоєврейський історик і воєначальник Йосиф Флавій, він отримав почесну посаду громадянського судді ... протягом 40 років виконував цей обов'язок [7]. Після цього згадані Аод і Самегор, які були рятівниками від іноземців. Термін «суддя» стосовно них не застосовувався. Наступною згадана суддя Девора, котра мешкала на горі Єфремовій і до якої «приходили сини Ізраїлю» (гл. IV, пп. 4, 5) [6]. Такий авторитетний тлумач Біблії, як колишній Президент Ізраїлю Хаїм Герцог зазначає, що Девора була суддею і тільки її суд описаний в Біблії (гл. 4, пп. 1-5). Там сказано, що Девора чинила правосуддя, сидячи під деревом, здійснювала його публічно в гласній процедурі, що, на думку цього автора, є одним із перших в історії випадків справжнього демократичного правосуддя [8].

Російський правознавець П.Д. Баренбойм виходячи з того, що слово «шофет» давньоєврейського походження і тепер має головне

значення «судді» на всіх мовах, пише: «Суддя – це той, хто в силу особливого призначення або морального авторитету (в ті часи) розв'язував спори між людьми і ухвалював рішення, що виконувалися. Той факт, що у давній біблійській історії деякі судді одночасно були воєначальниками, зовсім не означає, що біблійський термін «суддя» включав значення полководця. Те, що деякі судді були ще й пророками, не засвідчує, що «суддя» у Старому Заповіті означав «виконавець пророцьких функцій». Навіть те, що хтось із суддів міг у воєнний час мати управлінські повноваження, не засвідчує, що «суддя» тоді означав «правитель». Коротше кажучи, при буквальному прочитанні Біблії термін «суддя» позначав те ж саме, що і сучасне слово» [9]. В іншій своїй праці цей автор відзначає, що в біблійські часи право судити асоціювалося з правом керувати. [1].

У цьому зв'язку зазначимо, що в сучасній зарубіжній літературі підкреслюється видатна роль Мойсея у становленні судової влади, а також у формуванні базових принципів незалежності суддів. Так, автори «Нового коментаря до Біблії. Видання XXI століття», підготовленого провідними теологами Великої Британії та США, зазначають, що Мойсей у «Виході» встановив ієрархічну структуру для вирішення спорів і призначив суддів [10]. Американський вчений П. Джонсон пише про Мойсея: «Він був пророком і лідером... Ця людина не тільки була посередником між Богом і людством, але намагалась перенести надзвичайно високі ідеали в практичну державну діяльність, а шляхетні концепції – у повсякденне життя. Крім того, в якості законодавця і судді він став конструктором могутньої правової інфраструктури, що забезпечує чесний підхід до кожного аспекту суспільної та приватної поведінки» [1, с. 60-61]. Інший дослідник із США Макс Даймонт у зв'язку із згадуваним епізодом в книзі «Вихід» про виділення особливої групи людей як суддів пише: «Мойсей також заклав підвалини для іншого поділу, який з того часу став необхідним для правдо-якої демократії. Він створив незалежну судову владу» [9].

Говорячи про терміни Біблії, ми повинні бути досить обережними. Французький історик Марк Блок писав про двозначність і уявну точність термінів: «Найбільш вживані терміни завжди приблизні... Будь-який важливий термін, будь-який характерний зворот стає справжнім елементом нашого пізнання лише тоді, коли вони співставлені з їх оточенням, знову уміщені в обіг своєї епохи, середовища або автора. Термінологія, нав'язана минулому, неодмінно призводить до його перекручення» [11].

У давніх державах судові функції влади ще не були відокремлені та здійснювалися зазвичай адміністративними органами. Так, у період становлення полісної держави у Греції одним із найбільш розвинутих центрів була Спарта. На чолі держави стояли два *архагети* (в літературі їх називали *царями*, звичайно, умовно). З-поміж інших повноважень архагети здійснювали суд із окремих питань, що мали значення для всієї общини. Із часом з'явилися і набули вирішального впливу на справи держави колегія ефорів (грец. *ephoroi* – букв. спостерігачі), яка складалася з 5 осіб. Вони обиралися народними зборами терміном на один рік. Вони

наглядали за неухильним виконанням законів, мали право віддати до суду не тільки громадян, але й посадових осіб. Судові позови у цивільних справах були їх безпосередньою компетенцією [12].

У V ст. до н.е. на берегах Керченської протоки функціонувало Боспорське царство, яке відіграло важливу роль в історичній долі народів Східної Європи. Главою скіфської держави був цар. Оскільки на той час домінувало уявлення про божественне походження царської влади, у багатьох випадках цар сам виконував обов'язки жреця, а також судові функції [13].

Зі середини II ст. до н.е. центр світової цивілізації переміщається до Стародавнього Риму. У перші століття державності римська юстиція була також побудована на інститутах, успадкованих від додержавних судів. Суд у найдавнішому праві був близьким до юридичних порядків, традиційних для додержавних часів – суд здійснювали жерці – понтифіки (первосвященники) [14].

У період пізньої республіки (II-I ст.ст. до н.е.) суд виокремлюється від адміністрації. Перехід до преторської юстиції супроводжувався перебудовою суддівських інститутів у цілому. Поряд із *приватними суддями*, основними установами були: а) *центуріатні суди*, або колегії зі 100 чоловіків, і б) суди *«відновлювачів утраченого»*, або рекуператорів. Суд рекуператорів діяв при преторі був колегію 3-5 суддів, якими міг бути будь-який римлянин, де вирішувалися справи, головним чином, за участі перегринів або іноземців як однієї із сторін. Найбільш важливим судовим інститутом став **суд центумверів**, коло повноважень яких було великим – в них розглядалися практично всі питання цивільного права, крім спорів про статус осіб. Центумвіри діяли в 4 трибуналах, кожний зі своєю компетенцією; рішення приймалися *колегіально*, а тому вони були остаточними [14].

Криза республіки (приблизно з 150 р. до н.е.) викликала кардинальні зміни у сфері судоустрою і судочинства. Одним із своїх результатів стало відсторонення народних зборів від розв'язання (в остаточній інстанції) кримінальних справ. Друга важлива зміна полягала в тому, що місце колегіального суду, існуючого з найдавніших часів, посів суд одноособовий. Третє нововведення полягало в тому, що судова компетенція у кримінальних і цивільних справах була передана чиновникам адміністративних органів. У Римі, наприклад, кримінальний суд опинився в руках міського управителя, а у дрібних справах – його підлеглих; у провінціях – в руках провінційних управителів. Суд став становим. Членів вищих станів судив сам імператор або міський префект. Чиновник мав привілей судитися своїм начальником. Особливий суд існував для рабів. Суддя сам проводив дізнання, сам виступав обвинувачем і сам виносив вирок [2].

Феодалний суд епохи Середньовіччя (476 р. н.е. до 1453 р., а для деяких держав навіть XVIII ст.) характеризувався *становістю* (наявністю особливих судів для дворян, селян, городян, духовенства). Згадування у цьому контексті певної держави зумовлюється тими відомостями, якими історико-правова наука оперує при теоретичному дослідженні окресленої теми.

Так, в Остготському королівстві, що охоплювало територію сучасної Італії, Швейцарії, Австрії, Угорщини та узбережжя Адріатичного моря, зберігся практично колишній державний апарат Римської імперії. Значну роль в управлінні суспільними справами відігравала Королівська рада: вона була і військовою радою і вищим судовим органом. На місцях уся повнота влади належала графам, які, крім інших повноважень, вони мали і судові. Інший союз північних германських племен наприкінці IV – на початку V ст. у Північній Галлії (сучасна Бельгія і Північна Франція) утворив ранню державу франків. Народні збори територіальних структур – графств, округів і сотен, крім інших управлінських функцій, розв'язували судові справи. Керівники графств у силу наданих їм прав також здійснювали судові повноваження. Із зміцненням королівської влади вже на початку VIII ст. суд стає домінуючою функцією територіальних народних зборів. Наприкінці VIII – на початку IX ст. основними стають сотенні збори, що знаходилися вже під контролем графів і які склалися з частини *шефенів* (засідателів – В. Ч.). Вищою судовою інстанцією був король [14, с. 246-247].

У Давньоруської держави – Київської Русі наприкінці IX ст. князь судив переважно своїх васалів, дружинників, своє найближче оточення. Найважливіші справи князь вирішував разом зі своїми боярами. Судові функції, крім князя, здійснювали також представники місцевої адміністрації – посадники, волостелі, їхніми помічниками були тіуни, вірники та ін. У Київській Русі активно відбувалося становлення вотчинного суду – суду землевласників над феодално-залежним населенням. Існував також так званий *общинний суд*. Із запровадженням християнства виник і церковний суд. Судові функції здійснювали єпископи, архієпископи і митрополити, які вирішували справи, що торкалися чернецтва й населення, залежного від монастирів. Церкві були підсудні справи, що виникали на ґрунті шлюбно-сімейних стосунків [15, с. 130].

Свої особливості мала організація суду й судочинства у південних і західних слов'ян. Зокрема, судовий устрій Сербії був складним. Були панські суди над кріпосними, церковні суди – над церковними людьми, особливий суд, який здійснювався чиновником, котрий стягував митні податки. Але головне місце належало все ж царському суду – придворному, обласному, міському. Цікавим був обласний суд: більшу частину часу він проводив у роз'їздах, здійснюючи загальний нагляд над всією юстицією в державі. Тривалий час зберігався суд поротників (суд присяжних). Суд цей був становим [2, с. 211-212]. У Чеській державі судівництво з другої половини XI ст. розвивалося паралельно, спираючись на чеське і німецьке право. Вищим судовим органом для вільних був Верховний земський суд у Празі. Складався він з панів – засідателів та чотирьох так званих «корінних суддів». Кріпосні селяни перебували у повній залежності від свого феодала. Як правило, суд над ними чинив або безпосередньо поміщик, або призначений ним суддя за його ж вказівкою [12, с. 153].

В українських землях, які перебували під владою Польщі та Литви (кінець XIV – перша половина

XVII ст.), судова система була побудована на становому принципі: представники панівних класів користувалися «судом рівних»; магнати і шляхта судилися у сеймовому та королівському судах; шляхта підпадала під юрисдикцію повітових шляхетських судових органів – земських судів, які сама й утворювала. Згідно з Литовськими статутами, *земський суд* складався з судді, підсудка і писаря. Усі ці посадові особи обиралися повітовими шляхетськими сеймиками. Спеціальним судово-адміністративним органом у Великому князівстві Литовському, який розглядав тяжби (позови) щодо меж земельних володінь феодалів, установлював межові знаки, був *підкоморський суд*. Справи тут розглядав один суддя – підкоморій, який призначався великим князем. Підкоморські суди були запроваджені у Київському, Волинському, Брацлавському воеводствах Статутом 1566 р. [13, с. 182]. Переважно на королівських землях тривалий час продовжували існувати *общинні*, так звані *копні*, суди (їх називали «копи», «купа» або ж «громада»). Вони були судами сільської громади та носіями віковичних традицій звичаєвого права: засідання копних судів відбувалися під відкритим небом на задалегідь визначеному місці – «коповищі», куди збиралися представники селянських дворів, яких називали «сходаї», «мужі», «судді копні», кількість яких, як правило, становила 10-20 осіб [16, с. 111-114].

У добу Гетьманщини (1648-1783 рр.) в Українській державі судові функції виконували всі представники козацької старшини: кошовий отаман, довиш, паланковий полковник, а іноді й весь кіш. Кошовий отаман вважався найвищою судовою інстанцією. Основні функції щодо здійснення правосуддя у запорозьких козаків покладалися на військового суддю, який у своїй діяльності керувався козацьким правом і традиціями. Паланкові полковники виконували судові функції у межах своєї паланки. Поєднання судової та адміністративної влад було характерним для всієї існуючої системи управління та судівництва періоду Гетьманщини [17, с. 4, 16].

Протягом XVIII ст. судова система і судочинство на українських землях, що перебували під протекторатом Росії, знаходились у постійному русі, зазнаючи постійних змін. Так, у першій третині століття значна частина справ розглядалась генеральним суддею і судовим писарем. У 1727 р. до складу суду було введено три російські і три українські чиновники. Гетьман став президентом суду. Але кандидатури членів суду затверджувалися царем. У 1760-1763 рр. на Лівобережній Україні ним була здійснена судова реформа системи козацьких судів. На першому етапі реформи гетьманським універсалом від 16 (27).IX.1760 р. було перебудовано Генеральний військовий суд. Його було доповнено виборними депутатами від полків, подібно до польського Коронного Трибуналу. Він складався з колегії: двох генеральних суддів і десяти виборних депутатів по одному від кожного полку. Після цього суд став колегіальним і був найвищою апеляційною інстанцією для справ, які вирішувалися у судах нижчих інстанцій. У 1763 р. Генеральну військову канцелярію було позбавлено судових функцій. В

тому ж році гетьманським універсалом було запроваджено нову систему загальних судів – земські, градські та підкоморські. Територію Гетьманщини було поділено на 20 судових повітів, у кожному з яких створювалося по одному земському та одному підкоморському суду [18, с. 702].

У Росії раннього і середньораннього феодального періоду розвитку спеціальні судові органи були відсутніми. У Новгородській феодальній республіці судова влада належала *віче* (вища судова інстанція), князю, посадникам, архієпископу, старості. У Московській Русі XV-XVII ст. суд здійснювали князь (цар), Боярська дума, деякі прикази (органи центрального управління), а на місцях – намісники, волостелі, вотчинники. Початок оформлення суду в уособлену державну установу був покладений Петром I, який у 1713 р. увів посади суддів у губерніях, заснував військовий і церковний суди, а також заборонив своїм воеводам здійснювати суд. Разом із тим, майже до 1864 р. (а в якійсь мірі і після) збереглась пряма і опосередкована залежність суду від імператора та виконавчих органів. Судді, крім виконання судових функцій, нерідко посідали і адміністративні посади [19, с. 333].

Конституції та законодавчі акти тогочасних демократичних держав зафіксували також і окремі принципи, що торкалися правового становища суддів. Своєрідним відображенням рівня розвитку політико-правової думки в Центральній та Східній Європі була Конституція Польщі 1791 р. Стаття 8 Конституції містила загальні принципи організації судової влади. Йдеться насамперед про принцип незалежності судів: «судова влада функціонує не через законодавчу владу і короля, а через магістратури, що призначаються та обираються з цією метою», а віддалено – про принципи загальності судочинства та невідворотності покарання за вчинені злочини: «вона (судова влада – В.Ч.) повинна бути настільки близькою до потреб на місцях, аби кожна людина змогла знайти для себе справедливість, а злочинець відчував над собою грізну руку державного уряду», а також про принципи територіальності, виборності суддів тощо [20, с. 51].

У 1864 р. у Російській імперії була здійснена найрадикальніша судова реформа, зміст якої був відображений в судових статутах (Устрій судових установлень, Статут цивільного судочинства, Статут кримінального судочинства, Статут про покарання, які накладали мирові судді) [21]. Ці статути запровадили систему незалежних судів, в яких засідали професійно підготовлені судді. Суди було відокремлено від адміністрації; згідно з судовими статутами утворено загальний і формально рівний для всіх суд: суд мирової юстиції (мировий суддя – повітовий з'їзд мирових суддів – сенат) та загальні суди (окружні суди – судові палати – сенат) [27, с. 702]. Важливим досягненням судової реформи було те, що завдяки їй була зроблена спроба встановити гарантії незалежності суддів. Однією з таких гарантій мав стати порядок формування суддівського корпусу. Судді вже не тільки призначалися, як було раніше, а й обиралися. Актуальним було питання належної підготовки кандидатів на суддівські посади, зокрема наголошувалося на необхідності підвищення їх теоретичної та практичної підготовки з метою

поповнення суддівського корпусу кваліфікованими судьями [22, с. 42-54]. Як важлива гарантія незалежності суддів розглядалася їхня незмінюваність [23, с. 49]. Моральними чинниками незалежності суддів вважалася система стимулів – підвищення та нагороди. Відомий російський дослідник С.В. Васьковський з цього приводу зазначав, що «надія одержати краще місце або прибавку на утримання може справляти на суддю не менш сильний вплив, ніж страх позбутися місця». Розмір винагороди судьям залежав від тривалості перебування їх на посаді, а не від займаної посади [24, с. 31-32]. Важливою гарантією суддівської незалежності розглядалась колегіальність при судовому розгляді справ, хоча при розгляді менш важливих справ менш доцільним вважався одноособовий розгляд справи [25, с. 18-19]. Однак декларативними виявилися тоді принципи змагальності, який передбачав рівне становище сторін перед судом, та принцип гласності, котрі вважалися гарантіями незалежності суддів [26, с. 297]. Тим часом становище судів і суддів значно похитнулося внаслідок видання Закону від 20 травня 1885 року, згідно з яким міністр юстиції одержав значні права щодо дисциплінарного нагляду за судьями, а відповідно – до Закону від 12 липня 1889 р. ця посадова особа стала керувати судами у містах та міськими судьями [27, с. 343-344]. У цілому, *судова реформа 1864 р.* створила в Росії судову систему, що відповідала стандартам тогочасних цивілізованих держав.

На західноукраїнських землях (Галичина, Північна Буковина, Закарпаття), котрі опинилися під владою Австрії, у перші роки існувала судова система. Проте, зміни в системі державного апарату в середині XIX ст. торкнулися і системи судів. Згідно з австрійським Положенням про суд 1849 р., судова влада відокремлювалася від законодавчої і виконавчої і проголошувалася незалежною. Старі станіві суди замінялися судовими установами для всіх станів. Запроваджувалися суди присяжних, повітові суди, повітові колегіальні суди, крайові суди і вищий крайовий суд у Львові, компетенція якого охоплювала всю Галичину і Буковину. Вищою судовою інстанцією в державі був Верховний суд і Касаційний трибунал. Але проголошені принципи не втілювалися в життя, оскільки в 1850 р. була заснована в Австрії державна прокуратура, в тому числі в Галичині і Буковині. Згідно з австрійським законом, суд підпорядковувався прокуратурі [14, с. 391-392].

Із викладеного можна зробити висновок, що таке правове явище, яким є суд як регулятора найважливіших взаємовідносин членів суспільства, виникло одночасно із людським співтовариством, але за довго до виникнення держави. У той же час проведений історичний експеримент засвідчує про те, що на всіх етапах виникнення й розвитку феномену судової влади під поняттям «суддя» як її специфічного носія розумілася суспільна посадова особа, а в наш час посадова особа держави, наділена повноваженнями проводити слухання, приймати висновки і головувати при вирішенні юридичних питань у суді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баренбойм П.Д. 3000 лет доктрины разделения властей. Суд Сьютера / П.Д. Баренбойм. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: РОССПЭН, 2003. – 286 с.
2. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права / З.М. Черниловский. – М.: Юристъ, 1996. – 576 с.
3. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: учебник для вузов / В.Г. Графский – М.: Норма, 2000. – 744 с.
4. Коростовцев М.А. Религии Древнего Востока / М. А. Коростовцев. – М.: Наука, 1976. – 216 с.
5. Липовский И.П. Библиейский Израиль: история двух народов. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2010. – 576 с.
6. Біблія або Книги святого письма Старого й Нового Заповіту / [Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладено]. – К.: Українське біблійне товариство, 1993. – 959 с.
7. Флавий Иосиф. Иудейские древности. Иудейская война. Против Апиона / Иосиф Флавий: полное издание в одном томе; пер. с греч.. – М.: АЛЬФА-КНИГА, 2011. – 1279 с.
8. Герцог Хаим. Герон Израила / Хаим Герцог. – СПб: Изд-во СПб. ун-та, 1992. – 268 с.
9. Баренбойм П. Первая Конституция мира. Библиейские корни независимости суда / П.Д. Баренбойм: учеб. пособ. – М.: Белые альвы, 1997. – 144 с.
10. Новий коментарій к Біблії. Издание XXI века. Inter-Vareity Press Illinois, 1994. – 660 с.
11. Блок М. Апология истории: пер. с франц. / М. Блок. – М.: Наука, 1973. – 504 с.
12. Макарчук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / В. С. Макарчук. – К.: Атіка, 2000. – 416 с.
13. Історія держави і права України: академічний курс: в 2 т. / Тацій В. Я., Святоцький О. Д., Страхов М. М. [та ін.]; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. – К.: Ін-Уре, 2000. – Т. 1. – 580 с.
14. Омельченко О. А. Всеобщая история государства и права: учебник: в 2 т. / О. А. Омельченко. – М.: Остожье, 1998. – Т. 1. – 512 с.
15. Будзилович І. Особливості розвитку державності, прав і функцій церкви у Київській Русі (аналітичний нарис) // Право України. – 1999. – № 1. – С. 130.
16. Гурбик А.О. Копні суди на українських землях у XIV-XVI ст. // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 111-114.
17. Сиза Н. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини / Н. П. Сиза. – К.: Українська видавнича спілка, 2000. – 118 с.
18. Чехович В.А. Судова реформа в Лівобережній Україні 1760-1763: Юридична енциклопедія: в 6 т. / Авер'янов В. Б., Акуленко В. І., Бабкін В. Д. [та ін.]; редкол. Ю. С. Шемшученка (гол. редкол.) [та ін.]. – К.: Українська енциклопедія, 2003 – Т. 5: П – С. – 736 с.
19. Всемирная история государства и права: энциклопедический словарь; под ред. В. А. Крутских. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 398 с.
20. Стецюк Петро Перша Конституція Польщі (1791): спроба правового аналізу / Петро Стецюк. – Львів: АСТРОЛЯБІЯ, 2010. – 112 с.
21. Учреждение судебных установлений: полное собрание законов Российской империи. – Собр. II – Т. XXXIX. – Отд. II № 41475.
22. Муравьев Н.В. Кандидаты на судебные должности. Вопрос судоустройства и судебной политики / Н. В. Муравьев. – М.: Тип. А.И. Мамонтова и Ко, 1886. – 185 с.
23. Возвращение к истокам права: судебные уставы. О статусе судей // Законность. – 1994. – № 6. – С. 49.
24. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. – М.: «Изд. Братьев Башмаковых», 1917. – 571 с.

25. Зайцев Л.М. Независимость суда / Л.М. Зайцев – СПб.: Типо-литограф. Т-ва «Владимир Чичерин», 1912. – 21 с.
26. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство: пособие к лекциям. – Томск: Типо-лит. Сибирск. Т-ва Печатн. Дела, 1913. – 569 с.

27. Виленский Б.В. Судебная реформа и контрреформа в России / Б. В.Виленский. – Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1969. – 400 с.

УДК 342.533

ДВОПАЛАТНИЙ ПАРЛАМЕНТ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА ІДЕЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Воронов М. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного, муніципального
і міжнародного права юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Зубенко Г. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного, муніципального
і міжнародного права юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Проведено аналіз особливостей правового статусу двопалатних парламентів в унітарних державах. Досліджено специфіку формування двопалатних парламентів та тенденції розмежування повноважень між верхньою та нижньою палатою в бікамеральних парламентах. Розглянуто ідею запровадження двопалатного парламенту в Україні та розкрито його переваги.

Ключові слова: парламент, бікамералізм, монокамералізм, верхня палата, нижня палата, порядок формування, розмежування повноважень, унітарна держава.

Аннотация: Проведен анализ особенностей правового статуса двухпалатных парламентов в унитарных государствах. Исследована специфика формирования двухпалатного парламента и тенденции разграничения полномочий между верхней и нижней палатой в бикамеральных парламентах. Рассмотрена идея введения двухпалатного парламента в Украине и раскрыты его преимущества.

Ключевые слова: парламент, бикамерализм, монокамерализм, верхняя палата, нижняя палата, порядок формирования, разграничения полномочий, унитарное государство.

Annotation: The analysis of the peculiarities of the legal status of the bicameral parliament in unitary states. Investigated the specificity of formation of a bicameral parliament, and the trend lines of authority between the upper and lower chamber in bicameral parliaments. We consider the idea of introducing a bicameral parliament in Ukraine and disclosed its advantages.

Key words: Parliament bikameralizm, monokameralizm, the upper house, the lower house, the formation, separation of powers, unitary state.

З часу проголошення України суверенною, незалежною, правовою, демократичною державою одним із пріоритетних напрямів вітчизняного державотворення є становлення і розвиток українського парламентаризму, приведення статусу Верховної Ради України до вироблених світовою спільнотою стандартів функціонування парламенту в розвинутих демократичних державах. Це пов'язано з соціальним призначенням та роллю Верховної Ради України у вітчизняному державотворчому процесі, життєдіяльності суспільства і держави, з тим, наскільки ефективною є діяльність парламенту, від якої безпосередньо залежить рівень народного представництва та захисту інтересів громадян України. З огляду на це актуальним є питання дослідження особливості правового статусу двопалатних парламентів у зарубіжних державах з

метою можливого запровадження такого виду парламенту в Україні. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є специфіка формування та повноважень палат двопалатних парламентів в деяких унітарних зарубіжних державах та ідеї запровадження такого парламенту в Україні.

Окреслюючи ступінь наукової розробленості зазначеної проблеми, слід зауважити, що окремим аспектам правового статусу парламентів взагалі та Верховної Ради України зокрема, приділяли увагу такі українські вчені конституціоналісти, як Ю.Г. Барабаш, А.З. Георгіца, В.С. Журавський, О.Л. Копиленко, Л.Т. Кривенко, О.О. Майданник, О.В. Марцеляк, В.Ф. Опришко, М.П. Орзін, В.Ф. Погорілко, В.О. Серьогін, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, В.М. Цвік, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.Н. Ярмиш та ін. Однак, не зважаючи на це, в науці вітчизняного конституційного права досі немає більш-менш